

LZA HSZN sēde

2020. gada 30. aprīlī

Vērtību izpratnes evolūcija sabiedrībā fizisku vai emocionālu satricinājumu periodos un pēc tiem

Sēdes materiālu saturs:

- 1) Esamība un brīvība. Ko darīt ar robežām? (*Latvijas Mākslas akadēmijas vieslektora, Dr. oec., LU docenta, vadībzinātņu doktora, pedagoga, mūziķa un kultūru pētnieka Andreja Mūrnieka ziņojums*)
- 2) Ārkārtas situācijas radītā psihoemocionālā ietekme un tās ilgtspēja cilvēku sabiedrībā (*Akad., Dr. econ. Raitas Karnītes jautājumi diskusijai un komentāri*)
- 3) Ko baznīca var piedāvāt mūsdienu sabiedrībai krīzes laikā? (*prāvesta, Rīgas dekāna, priestera Edgara Cakula un Romas Katoļu baznīcas Rīgas arhibīskapa metropolīta Zbigņeva Stankeviča tēzes diskusijai*)

Cienītās kolēģes, godātie kolēģi, HSZN biedri!

Šī sēde ir par sabiedrības pamat uzstādījumiem vērtību jomā, kas nosaka cilvēku uzvedību. Ko cilvēki uzskata par svarīgu, uz ko tiecas, ap ko grozās viņu dzīves rats. Tas ir gan individuālā līmenī, gan arī valsts līmenī ne tikai Satversmes normu gaismā, bet reālās politikas un lēmumu līmenī.

Daudzi no mums ir pēckara laika bērni. Daudzu ceļā ir bijuši gan tiešām grūtie pēckara gadi, gan padomju laika jauncelsme, gan dziedošā revolūcija un valsts atjaunošana pēc tās radītās sagrauves, taču ārkārtas situāciju, turklāt globālā mērogā esošu, pārdzīvojam pirmo reizi.

Vārdu salikums „ārkārtas situācija” skan dramatiski, bet tās izpausmes nav vienādas visiem. Dažus tāneskar nemaz, jo viņi jau sen strādā mājās, un tur viņiem ir labākā darba vieta. Citus skar tikai tikdaudz, ka nav jāiet uz uzņēmumu vai organizāciju, un nav jāpiedalās garās sanāksmēs, bet darbs nav zudis un tā būtība daudz nemainās. Citiem ārkārtas situācija rada jaunas iespējas, kāpina izdomu un radošumu, dod iespēju nopelnīt vairāk kā jebkad. Vēl ir tādi, kuriem ārkārtas situācija ir atnesusi dīkstāvi vai darba zaudēšanu pavisam, garlaicību, apnicību, pat depresiju. Ir arī saslimušie, karantīnā esošie, mirušie un viņu tuvinieki.

Lai kurā ļaužu grupā cilvēks ietilptu, pāri visam ir neziņa par nākotni, bailes no saslimšanas, nebijisfiziskās telpas un brīvības ierobežojums. Sports, atpūta sabiedriskās vietās, kultūras baudīšana un vienkāršs kafējnīcas apmeklējums kļūst gandrīz vai par noziegumu. Sabiedriskās vietās, veikalos cilvēki atskatās pār plecu – vai tikai kāds nav pienācis tuvāk par diviem metriem, vai tikai man blakus nestāv bīstamā vīrusa pārnēsātājs, vai tāds jau nav pieskāries precei, ko es vēlos nopirkt? Mēs sastopamies ar mūsu brīvības ierobežojumu tā vistiešākajā izpausmē.

Masu plašsaziņas līdzekļi ielūkojas katrā mājoklī un ģimenē („Palieciet mājās, skatieties un klausieties mūs!”), un smagi risinājumi, brīdinājumi, aizrādījumi un nosodījumi ir galvenās ziņas, it kā pasaulē cits nekā vairs nenotiktu. Nav šaubu, ka sabiedrības apziņa tiek lauzīta un grozīta, bet uz kuru pusi, un uz cik ilgu laiku?

Jautājums par vērtību maiņu arī ir plašsaziņas līdzekļu skarts temats, un tas noteikti ļoti interesē zinātniekus. Nu jau ierasti skan sauklis – pēc krīzes pasaule kļūs labāka, dzīve vairs nebūs tāda, kā iepriekš, sabiedrība ir sapratusi dzīvības cenu, kopības vērtību, un pat – attieksme pret dabu un ilgtspējas koncepciju mainīsies, jo cilvēki ir sapratuši, ka nekas nav mūžīgs, un ka var dzīvot, nenodarot labai kaitējumu. ANO ģenerālsekretārs Antoniu Gutērrēšs ir teicis: "Izmantosim atgūšanos no pandēmijas, lai nodrošinātu pamatus drošai, veselīgai, ietverošai un izturīgākai pasaulei visiem cilvēkiem. [...] „Vienīgā efektīvā atbilde uz globālo ārkārtas situāciju veselības jomā ir drosmīga, tālredzīga un sadarboties spējīga vadība. [...] Tāda pati vadība ir nepieciešama, lai risinātu tuvojošos klimata pārmaiņu eksistenciālo draudu jautājumu".

Bet vai tā ir? Un cik ilgi saglabāsies šīs pozitīvās vērtību maiņas ietekme, kad pandēmija būs beigusies? Lai to saprastu, sabiedrībā notiekošais ir jāpēta vai vismaz jāpārdomā dziļi un vispusīgi. To aicinu jūs darīt, piedaloties šajā virtuālajā sēdē, ko esam iecerējuši kā neklātienas diskusiju. Tāpat kā iepriekšējā virtuālajā sēdē, un pat vēl vairāk, mēs gaidām jūsu iesaisti. Par vērtību maiņu sabiedrībā ir runājuši daudzi, bet ko domājat jūs?

Ja mūsu virtuālā diskusija izdosies (tas atkarīgs no jūsu iesaistes), iegūto atziņu kopumu plānojam sagatavot publicēšanai LZA Vēstu A daļas sadaļā „Zinātnes dzīve”.

Aicinām jūs arī pievērst uzmanību nesen publicētajam akadēmiķa Igora Šuvajeva rakstam „Tango vienatnē”, kas atrodams šeit: <https://www.delfi.lv/news/versijas/igors-suvajevs-tango-vienatne.d?id=52096017> (pieejams tikai abonētājiem).

Jūsu HSZN

1. Esamība un brīvība. Ko darīt ar robežām?

Andrejs Mūrnieks, *Latvijas Mākslas akadēmijas vieslektors, Dr. oec., LU docents, vadībzinātņu doktors, pedagogs, mūziķis un kultūru pētnieks*

Gan politiskā, gan personiskā brīvība saistīta ar vairākiem mūsu dzīvības aspektiem, kas pašreizējā situācijā ir dramatiski izmainījušies. Mēs distancējamies un ievērojam robežas publiskajā telpā, mūsu valsts robežas ir atjaunotas pat ar mūsu tuvākajiem kaimiņiem, komunikācija ar citām zemēm samazinājusies, ekonomika buksē. Pat visa globālā sistēma, kurā līdz šim bija tik ērti dzīvot, ir izrādījusies ievainojama un trausla.

Kas būs tālāk? Cik tālu vēl samazināsies pārvietošanās brīvība? Vai robežas turpinās pastāvēt? To šķērsošanas nosacījumi kļūs stingrāki? Vai pandēmijas dēļ brīvība neizrādīsies vēl apdraudētāka un ierobežojumu vairāk nekā 20. gs. totalitārajās sistēmās? Ko vispār nozīmē robežas plašākā nozīmē?

Piedāvāju dažas pārdomas (tādas kā esejas veidā, kas bija tapusi pagājušajā gadā), komentārus un jautājumus (sīkāka drukā) esošās situācijas kontekstā. Iespējams, ka tas diskusiju par pandēmijas izraisīto krīzi varētu virzīt racionālā gultnē, bez emociju uzplaiksnījumiem, nīgruma, tendenciozitātes, savvērestību teorijām vai vieglprātības un pārāk optimistiskiem scenārijiem. Vairāki no šiem jautājumiem šķiet ir retoriski. Uz tiem visiem atbildes uzreiz neatradīsim, bet varbūt ir vērts padomāt...

ESAMĪBA un BRĪVĪBA

Lai būtu brīvība, vispirms ir kaut kam jābūt. Ja nekā nebūtu, tad arī brīvības nebūtu. Brīvība ir kādas būtnes (cilvēka) vai sabiedrības izvēles iespējas, ko tā var īstenot brīvi – pieņemot lēmumu pēc savas gribas. Jo vairāk iespēju, jo lielāka brīvība. Tomēr

vispirms šādai būtnei vai sabiedrībai ir jābūt. Tāad brīvība nepastāv pati par sevi. Brīvība ir atkarīga no kaut kā pastāvēšanas (esamības). Esamība ir pirms brīvības.

Komentārs (vai un kā iepriekš minēto saskaņot, izprast un īstenot dzīvē, politikā, ikdienā). Lai runātu, piemēram, par Latvijas (jebkuras citas valsts vai tautas) brīvību, tai vispirms ir jābūt. Uz mūsu Brīvības pieminekļa rakstīts: "Tēvzemei un brīvībai!". Tēvzeme ir pirms brīvības. Tāpēc cilvēkiem, kuri veido šo valsti (tautu), jāspēj apzināties savu kopību. Kas mēs esam? Kas mūs vieno? Vai tā ir tikai teritorija (zeme), ko apdzīvojam, vai arī kādas vērtības, kopīga pagātne, kultūra? Parasti valstu konstitūciju ievados jeb preambulās šīs vienojošās vērtības tiek nosauktas.

Vai pandēmijas izraisītā krīze mums labāk ļaus tās izprast un īstenot dzīvē vai, gluži otrādi, – kavēs? Vai spēsim novērtēt tās priekšrocības, ko dod nacionāla valsts, t.sk., iespējas atgriezties dzimtenē, kur var saņemt vismaz kaut kādu atbalstu darba zaudēšanas vai citu neparedzētu apstākļu gadījumā? Vai tiks izvērtēta iestāžu darbības operativitāte pilsoņu repatriācijas procesā, konsulārajā palīdzībā un aizsardzībā dažādās krīzes situācijās ārvalstīs?

ESOŠAJAM ir ROBEŽAS

Jebkura lieta, kas pastāv, ir ierobežota. Tai ir savas robežas, kas to nodala no pārējās pasaules, no citām lietām. Piemēram, ģeometriskajai figūrai ir tās forma, ko veido malas, ēkai – sienas, valstij – tās teritoriālās robežas. Apli veido riņķa līnija. Trijstūri veido trīs malas. Lodi veido tās izliektā virsma. Lietām ir to forma. Cilvēkam ir viņa ķermenis, kas ir nodalīts no apkārtējās vides. Cilvēka ķermeņa robeža ir āda. Ķermenis ir cilvēka fiziskā forma, kas norobežo viņu no citām lietām un piešķir katram cilvēkam tā unikālo veidolu – ārējo izskatu. Ķermenis arī nosaka – ko cilvēks fiziskajā pasaulē vispār var.

Komentārs: Arī valsti (valstu savienību) veido robežas (bet ne tikai). Robežas ir jāargā. Ļaujot brīvi pārkāpt savas robežas, valsts (valstu savienība) faktiski iznīcina pati sevi. Ja tas notiek agresīvi, bez tautas akcepta, kā tas bija PSRS okupācijas gadījumā Latvijā 1940. gadā vai nesen Krievijas rīcībā Ukrainā, tad to sauc par okupāciju, intervenci. Ja nelegāli – par nelegālo imigrāciju. Pasludinot kādu sabiedrību (valsti vai valstu savienību) par pilnīgi atvērtu, bezrobežu veidojumu, tiek apdraudēta tās esamība.

Vai pandēmijas apstākļi nelegālas imigrācijas problēmu skars, palīdzēs vai traucēs risināt, uzlabos vai pasliktinās situāciju? Ko darīt ar ļaudīm no citām zemēm, kas grib dzīvot labāk un tādēļ gatavi pārkāpt valstu robežas, lai savas ilgas īstenotu? Mēģināt tos integrēt viņiem svešā kultūrā, vairojot patērētāju un zemu atalgotu darbinieku slāni, vai arī palīdzēt uzlabot situāciju un risināt problēmas viņu mītnes zemē, dzimtenē? Cik lielā mērā jaunā situācija (šī un, iespējams, citas pandēmijas) kavēs brīvā darbaspēka plūsmu gan starp valstīm, gan vienas valstu sistēmas (Eiropas Savienības) iekšpusē?

Arī ģimenei ir robežas. Tas nav cilvēku pulciņš, kas tikai nejauši sagadījies kopā – kādu pārejošu vajadzību apmierināšanai. Ja pastāv hibrīdkari pret valstīm, vai līdzīgi nenotiek ar ģimeni? Ja ģimenes robežas paplašina vai to reducē līdz īslaicīgai partnerībai, tikai kopējai mājāsaimniecībai, vai kādam citam sociālu funkciju mehānismam. Pandēmijas situācijā šķiet, ka tieši ģimene izrādījies labākais un drošākais palīgs un patvērums (darba zaudējuma, dīkstāves, repatriācijas, karantīnas un citos gadījumos). Vai sabiedrība novērtēs stabilas ģimenes lomu krīzes situācijās? Kas atalgos vecvecākus, vecākus, māsas un brāļus, kas palīdz skolēniem mācīties attālināti, uzturēt fizisko formu, dzīvojot mājās, nereti saspīestībā un stresā? Situācijā, kad individuālās, privātās telpas robežas sašaurinājušās. Medīķiem un policistiem par darbu jaunajos apstākļos piemaksā. Kādu morālu atbalstu un vēstījumu ģimenēm vajadzētu sniegt valstij un sabiedrībai?

BRĪVĪBAI ir ROBEŽAS

Ķermeņa iespējas ierobežo cilvēku, viņa brīvību. Piemēram, mēs nevaram brīvi kustināt kāju pāri celim līdz vēderam vai apgriezt savu seju otrādi uz aiz muguri. Neko šajā materiālajā pasaulē nevar pilnīgi brīvi izdarīt, nedz arī iegūt. Lai gan dzejnieks savā dzejā var vēlēties iemīļotajai uzdāvināt mēnesi vai nonest zvaigznes no debesīm, tomēr fiziski tas nav iespējams. Tāpat kā nav iespējams pastaigāties pa Sauli, – cilvēka ķermenis neizturētu tās karstumu pat daudzus tūkstošus kilometru pirms Saules virsmas. Cilvēka iespējas – pateicoties viņa ķermeņa ierobežotībai – arī ir limitētas. Pilnīgu brīvību toties cilvēks var īstenot savā iztēlē. Tāpēc tik pievilcīga un svarīga ir māksla, dzeja, romāni, filmas. Cilvēks savā iztēlē modelē situācijas, attiecības, lietas, mehānismus un parādības, kuru nav, vai kuras šķiet neiespējamās, bet kuras varbūt var īstenoties – nākotnē. Iztēle nepieciešama, lai cilvēks būtu radošs, spētu modelēt un radīt jaunas vērtības un tehnoloģijas.

Komentārs: Ko darīt māksliniekam situācijā, kad viņa dzīves aicinājumu nav iespējams īstenot? Arī interneta iespējas ir ierobežotas. Kā, ievērojot, palielinot un pastiprinot fiziskās robežas (2 m), t.i., attālinoties no citiem – vienoties garīgi? Lai pavadītu savu laiku nevis internetā brīvi nopērkama alkohola sabiedrībā, bet radoši, vismaz savā iztēlē izdzīvojojot situācijas un pieredzes, kas agrāk bija pieejamas klātienē. Turklāt kvalitatīvu teātra izrādi, operu, dievkalpojumu un kora koncertu ir grūtāk nodrošināt (ņemot vērā ierobežojumus) nekā populārās mūzikas, humora šova vai filmas baudīšanu.

ĶERMENIS un DZĪVĪBA

Ar ķermeņa esamību vien nepietiek, ir jānodrošina tā dzīvotspēja. Cilvēka ķermenis nespēj pastāvēt pats par sevi. Tas ir saistīts ar daudziem cilvēka dzīvībai nepieciešamiem apstākļiem. Cilvēka ķermenim vajag gaisu elpošanai, pārtiku – ēšanai, nepieciešams siltums, lai cilvēks izdzīvotu. Citiem vārdiem sakot – nepieciešama enerģija – dzīvības uzturēšanai. Ķermenis pastāv dabas sistēmā, pateicoties tās „iekārtojuma” jeb dabas likumiem.

Arī cilvēks pastāv, ja tiek ievērotas viņa robežas, ja ķermenis netiek aizskarts, vājināts, apdraudēts, izmantots – pretēji šī cilvēka gribai. Var runāt par garīgo robežu pārkāpšanu. Vardarbība – gan fiziska, gan emocionāla – nozīmē, ka brīvības vietā ir verdzība.

Vienlaikus cilvēks nav pilnībā NOSLĒGTA sistēma, kurā nekas neieiet iekšā un neiznāk ārā. Bet ir veidi kā tas dabiski notiek (asimilācija, disimilācija). Līdzīgi arī tradicionāla valsts kaut ko ievieš (importē) un izved (eksportē). Parasti tas notiek zināmās pieņemtu noteikumu robežās. Notiek apmaiņa ar precēm. Arī ar vērtībām idejām, tehnoloģijām.

Komentārs: Kā būt ekonomikai valstī, kurai atjaunojušās robežas, kurā mazāk patērē un kuras produkcija mazāk vajadzīga citiem? Pastāvot pārvietošanās ierobežojumiem izrādās, ka bez daudzām lietām var iztikt. Kā, sarūkot eksportam un importam, saglabāt darba vietas un iztikas līdzekļus ģimenēm? Kas notiks, ja pandēmijas izraisītā situācija ievilksies? Varbūt tas var izrādīties zināms ieguvums? Atteiksimies no lietām, kas nav vajadzīgas, piemēram, greznumlietām, izklaidēm, liekā pirkumiem. Mazāks patēriņš, resursu taupīšana, mazāka dabas piesārņošana. Vai cilvēku domāšana varētu mainīties un pieņemt šādas izmaiņas? Katra valsts nodrošina pati sevi ar nepieciešamo, vismaz krīzēs, autarķija, starptautiskās tirdzniecības pierimšana. Vai cilvēki un, pats galvenais, lielās firmas un korporācijas samierināsies ar šādu savu iespēju samazinājumu?

BRĪVĪBA un KĀRTĪBA

Tā tad brīvība ir iespējama vien noteiktas kārtības jeb sistēmas ietvaros, limitētu iespēju robežās. Dabas kārtība ierobežo mūsu brīvību. Taču bez šādas kārtības nebūtu esamības, nebūtu mūs, tā tad nebūtu arī brīvības.

Komentārs: Kā mainīsies starptautiskā kārtība? Brīvā tirdzniecība? Spekulācijas finanšu tirgos? Varbūt valūtu sistēmas maiņa? Globālā mērogā varbūt pieaugs atsevišķu valstu nozīme? Lielāka norobežošanās citai no citas? Varbūt otrādi – ciešāka sadarbība kopīgu problēmu risināšanā? Stingras rīcības stratēģijas krīžu, tai skaitā pandēmiju, laikā. Uz kā rēķina? Iespējams – uz individuāla cilvēka brīvības īstenošanas iespēju rēķina.

DABA un SABIEDRĪBA

Tā tad cilvēks pastāv pateicoties ne tikai savām robežām, bet arī noteiktai dabā valdošajai kārtībai, kas ļauj ķermenim pastāvēt, izaugt. Taču šo optimālo kārtību cilvēks nespēj nodrošināt viens pats, vismaz savas dzīves sākumā – noteikti nē! Ir nepieciešami citi cilvēki – sabiedrība.

Nekādas brīvības nebūtu un nebūtu arī paša cilvēka, ja nebūtu **dabas** un ja nebūtu **sabiedrības**, kas palīdz bērniem izaugt un īstenot savu gribu noteiktās izvēlēs. TIKAI tad var sākt runāt par brīvību.

Varētu teikt, ka brīvība nav kaut kas pats par sevi, līdz tai ir jātiek, tā nāk kā sekas: dažādu procesu, izvēļu un nosacījumu sekas. Dažkārt līdz brīvībai nonāk smaga darba un piepūles rezultātā.

Komentārs: Šķiet, ka pandēmija parādījusi gan galēja sociālā konstruktīvisma, gan galēja determinisma nepamatotību. Mūsu paradumus un izvēles patiešām lielā mērā nosaka sabiedrības kultūra. Vieni un tie paši apstākļi izraisa atšķirīgas reakcijas un sekas (autoritārā Ķīna un brīvā ASV, disciplinētā Vācija un liberālā Zviedrija, pārapdzīvotā Singapūra un tikpat apdzīvotā Japāna vai Taivāna). Sporta sacīkstes pandēmijas apstākļos var izrādīties katastrofiskas veselai pilsētai (Bergamo) vai salai (Sāmsala). Dzīvošana kopā ar vecākiem Itālijā un vecāku ļaužu turēšana pansionātos Zviedrijā. Strauja mākslas pasākumu un dievnamu apmeklējumu pārtraukšana, bet kavēšanās slēgt azartspēļu zāles Latvijā utml. Tas viss prasa detalizētāku analīzi par trūkumiem un priekšrocībām, kas izriet no katras sabiedrības, tautas, valsts kultūras, dzīves veida, vērtībām, tradīcijām.

Vienlaikus kļūst skaidrs: lai kā mēs iedomātos dekonstruēt sabiedrību, kultūru, veicināt migrāciju vai pārveidot cilvēku, mainīt dzimumus, ģimeņu vai attiecību modeļus, tik un tā zināmās situācijās būsim pilnībā atkarīgi no dabas, tās resursiem, kataklizmām, vīrusiem, plašāk – no dabas kārtības. Arī cilvēkam acīmredzot ir zināmas dabas noteiktas robežas, kurās vislabāk dzīvot, attīstīties, radīt vērtības un tās piedzīvot.

Vai šādas robežas neesam pārāk vieglprātīgi pārkāpuši, ignorējuši, nenovērtējuši? Ja nu pandēmija ir tikai sākums? Kādas sekas izraisīs kukaiņu dezorientācija un izzušana dažādu tehnoloģiju izraisīto elektromagnētisko iedarbību dēļ? Okeāna piesārņojums. Ģenētiski modificēta pārtika. Klimats. Pagaidām mūsu tehnoloģiskās civilizācijas attīstība notiek visai ekstenzivī izmantojot dabu. Vai ir alternatīvas? Varbūt krīze liks cilvēcei (un īpaši valstu valdībām) novērtēt zinātnes nozīmi? Īpaši – fundamentālo pētījumu nozīmi. Ne tikai virusoloģijā. Arī alternatīvu enerģijas avotu meklēšanā. Arī kultūru pētniecībā.

ATBRĪVOŠANĀS – cīņa par brīvību

Parasti brīvību nopietni apzinās tikai tad, kad tās vairs nav, kad izvēles iespējas ir apgrūtinātas vai to nav vispār. Un tad nākas sākt cīņu par atbrīvošanos.

Atbrīvošanās savukārt ir to apstākļu novēršana, kas neļauj cilvēkam/cilvēkiem (kādai sabiedrības grupai) brīvi izvēlēties – turklāt parasti viņam/viņiem dzīvē svarīgās lietās.

Politiskā atbrīvošanās kļūst aktuāla sabiedrības grupām, tautām un valstīm, ja tās ir piedzīvojušas iebrukumus karā, okupācijas un savu tiesību ierobežošanu.

Cilvēks sāk cīņu par atbrīvošanos, ja viņa personisko brīvību ierobežo (piemēram, ieliekot cietumā), paverdzina (piemēram, nolaupot, piespiežot darīt kaut ko pret cilvēka paša gribu).

Komentārs: Kas notiks sociālu nemieru gadījumā? Ja cilvēki nevēlēsies ilgstoši ievērot pandēmijas aizkavēšanai paredzētos ierobežojumus. To var izraisīt darba zaudēšana, dīkstāves ievilkšanās, ienākumu samazināšanās, bankroti, masveidā nabadzības izplatīšanās, vienkārši apnikums sēdēt mājās, ierobežojumi veikalos un sabiedriskajā transportā. Arī sašutums par atsevišķu jomu, profesiju, firmu, veiksmīgu tirgoņu bagātības pieaugumu, kas izmanto krīzi sava materiāla stāvokļa uzlabošanai.

BRĪVĪBA un AIZLIEGUMI

Skaidrs, ka cilvēkam vēloties kaut ko sasniegt, ir jāreķinās ar dabas kārtību. Būtu mulķīgi vēlēties neiespējamo, piemēram, iztikt bez elpošanas.

Bet kā ir ar dažādiem nosacījumiem, ierobežojumiem un aizliegumiem, kas izriet no sabiedrībā pieņemtās kārtības? Vai tie nav daudz patvaļīgāki par dabas likumiem? Dažos gadījumos tie, šķiet, kavē īstenot mūsu ieceres, iegūt ko sev. Tie nopietni ierobežo personisko brīvību.

Viena no šādu ierobežojumu sistēmām ir morāle. Labprāt tiek atzīta satiksmes noteikumu nepieciešamība, kas regulē transporta satiksmi, bet daudzi sašutumā novēršas, kad tiek runāts par tikumību, morāles normām un principiem, kas regulē cilvēku savstarpējo satiksmi un attiecības. Tiek diskutēts par nepieciešamību to mācīt skolās.

Aizliegumi ne vienmēr ir uzspiesti. Daudzi no tiem ir izveidojušies, lai aizsargātu pašu cilvēku. Tos ievēro vairāk vai mazāk brīvprātīgi. Aizliegumi veido būtisku dimensiju kultūrā.

Ir dažādi aizliegumi, kas pieņemti, lai aizsargātu cilvēka dzīvību, īpašumu no citiem cilvēkiem, viņu pretenzijām, uzbrukumiem, varmācības, arī, lai aizsargātu dažādas izvēles iespējas. Ir aizliegumi, kas sargā cilvēka cieņu.

Komentārs: Kā jaunā situācija ietekmēs to, ko mācīsim turpmāk saviem bērniem, skolēniem, studentiem? Patlaban notiek izglītības reforma. Kādas jaunas vērtības vai labi aizmirstas vecās tiks iekļautas jaunajā izglītības saturā? Varbūt tajā beidzot parādīsies tādas vērtības kā DISCIPLĪNA, PACIETĪBA, LĪDZCIETĪBA? Ne tikai kā deklaratīvas frāzes standartos, bet tiks iestrādātas ikviena mācību priekšmeta un jomas saturā, konkrētās izkopjamās prasmēs un attieksmēs. Ne tikai iestrādātas saturā, bet arī skolas praksē realizētas.

Kā ar tādām „smagām” un neērtām tēmām kā nāve, mīlestība, ziedošanās, patiesīgums (un meli)? Tie varbūt ir vissvarīgākie dzīves faktori, kam pievēršam uzmanību tieši krīzes situācijās. Diemžēl tās bieži vien ir tabū tēmas gan ģimenē, gan skolā. Tāpēc saskaroties ar nāvi, slimību, pēkšņu nelaimi vai kaitinošu situāciju – daudzi neiztur. Psiholoģiski salūzt, izdara pašnāvību, nodzeras, pievēršas narkotikām, azartspēlēm. Varbūt laiks atgriezties pie ētikas kā atsevišķa mācību priekšmeta vai vismaz konkrētas tematiskās satura vienības visās klašu grupās?

BRĪVĪBA un TIESĪBAS

Brīvība cieši saistīta ar tiesībām. Tiesības nosaka arī katra individuāla cilvēka (vai grupas un tautas) iespēju robežas. Cik daudz var pretendēt uz palīdzību no valsts, no kopienas, no citām valstīm, institūcijām, no starptautiskās sabiedrības. Ko valsts, piemēram, cilvēkam garantē un par ko jāparūpējas pašam.

Katram ir tiesības uz sava ķermeņa neaizskaramību, jo tas veido cilvēka esamības pamatnosacījumus. Tiesības nepakļaut savu ķermeni briesmām, citu cilvēku izmantošanai neatbilstoši paša cilvēka gribai! Ķermenis ir dabiskās cilvēka robežas. Tās jārespektē! Jārūpējas, lai ķermenis netiktu traumēts. Bez tam – kā būtiski nepieciešama ikvienas personas pamatdaļa – ķermenis ir saistīts ar cilvēka cieņu. Tāpēc katrā sabiedrībā, tās kultūrā gan ir atšķirīgi priekšstati par distanci starp cilvēkiem, kā pieņemts rīkoties saskarsmē, sasveicinoties, vai ķermeņiem ir vēlamas/nevēlamas, pieņemtas/aizliegts saskarties, redzēt ķermeni kailu, cik tālu, ko segt vai neseģt ar apģērbu.

Komentārs: Diskusijas par sejas neaizsegšanu vai aizsegšanu (daļēji, pilnībā) būtiski mainās pandēmijas kontekstā. Var izrādīties, ka turpmāk būs obligāti jāvalkā maskas. Kā tas ietekmēs kultūras priekšstatus, paradumus, pašizjūtu? Iespējams, ka tiesību aspektā pārmaiņas būs visradikālākās. Palielināsies valdību, mediķu, policistu varas iespējas un robežas. Samazināsies individuālās tiesības. Kā šajā situācijā no pārāk lielas brīvības, patvaļas un visatļautības (ko morālisti un konservatīvie līdz šim pārmetuši liberālajai patēriņa sabiedrībai) nenonākt pretējā grāvī: totālas kontroles sistēmā?

TIESĪBAS un PIENĀKUMI

Tiesības ietver arī pienākumus. Lai gan mūsdienās vairāk pieņemts runāt par tiesībām, tomēr, ja cilvēki neko nedarītu, lai tiesības nodrošinātu, pamatotu, uzturētu, aizstāvētu un popularizētu, tad diez vai tās tiktu ievērotas. Sabiedrībai jāpieliek piepūle un jāiegulda ievērojami resursi, lai nodrošinātu tiesības, piemēram, bērnu tiesības uz izglītību, vecāku cilvēku tiesības uz sociālu aprūpi vecumā, vienlīdzīgas tiesības kandidēt uz amatiem utml. Lai nodrošinātu savas tiesības uz pensiju, cilvēki maksā nodokļus. Ja neviens nemaksātu sociālo nodokli, tad nebūtu iespējams šādas tiesības īstenot. Maksāt nodokli tāpat ir valsts pilsoņa vai pastāvīgā iedzīvotāja pienākums. Kā ar pienākumu aizstāvēt savas valsts robežu, aizstāvēt savas ģimenes godu, savas tautas kultūru un vērtības no izzušanas kopējā unificētā masu patērētāju kultūras jūklī? Indiešu garīgais līderis un politiķis M. K. (Mahatma) Gandijs ir teicis “Īstais tiesību avots ir pienākumi. Ja mēs katrs izpildīsim savus pienākumus, tiesības būs acīm redzamas. Taču, ja uzmanību pievērsīsim tikai savām tiesībām, pamatot novārtā pienākumus, tās pagaisīs kā maldugunis – jo neatlaidīgāk pēc tām dzenamies, jo vairāk tās attālinās”.

Komentārs: Varbūt pienācis laiks tiesības līdzsvarot ar pienākumiem? To ierakstot un formulējot ANO cilvēktiesību deklarācijā, bērnu tiesību deklarācijā, Satversmē, likumos, mācību iestāžu noteikumos. Kādus jaunus pienākumus mums izvirzīs krīzes situācija?

2. Ārkārtas situācijas radītā psihoemocionālā ietekme un tās ilgtspēja cilvēku sabiedrībā

Akad. R. Karnītes ievads un jautājumi

Šajā sēdes sadaļā aicinu jūs komentēt, vai vismaz pārdomāt, vairākus plašsaziņas līdzekļos izskanējušos viedokļus par vērtību maiņu cilvēku sabiedrībā. Neslēpsu, ka vairākus no tiem ir paudusi Ilze Zrakiča, latviete, kura ar savu ģimeni vada dzīvi

karantīnā, pandēmijas epicentrā Bergamo¹, Itālijā, bet ne tikai viņa. Lai rosinātu jūsu atbildes, pievienoju savus komentārus.

Ārkārtas situācija ir kopienas atbildības joma, kurā katra personīgā rīcība nosaka kopējo rezultātu.

Šis laiks man atgādina dziesmoto revolūciju Latvijā, kad kopīgā mērķa labā katrs darīja to, kas nebija ne ērti ne patīkami, bet tā vajadzēja. Tagad tā rīkojassimtiem miljonu cilvēku plašā sauszemes teritorijā. Ērts un pieejams transports un ceļošana ir sasaistījusi valstis vienā kopumā, un jēdziens „kopiena” pārsniedz vienas valsts robežas. Šis laiks ir vizuāli parādījis, kas ir cilvēce, globālo cilvēku kopums. Eiropā, abās Amerikās un Āzijas valstīs cilvēki rīkojas apmēram vienādi, jo ir vienota kopuma satāvdaļa, tomēr rezultāti atšķiras. Robežām ir nozīme, bet vēl lielāka nozīme ir katra personīgai rīcībai. Latvijā palīdz tas, ka personīgā atbildība, kas nosaka rīcību, ir augsta, un tā tas ir bijis vienmēr. Tauta savus pienākumus vienmēr ir centusies izpildīt pēc labākās sirdsapziņas, un tas ir aizkustinoši.

Šis ir laiks iekšējai atdzimšanai. Jo nekas vairs nebūs, kā tas bija līdz šim.

Šis ir populārs, bet gaužām abstrakts viedoklis, kas iezīmē arī vēlmi pēc pozitīvās vērtību maiņas ilgtspējas. Atdzimšana (atjaunošanās, garīga vai fiziska) ir nepieciešama tiem, kas ir bijuši nepilnvērtīgi, vienalga kādā formā. Vai tiešām visa sabiedrība līdz šim ir bijusi nepilnvērtīga? Un ko nozīmētu atdzimšana, un kas vairs nebūs, kā tas bijis līdz šim. Kādā līmenī – valstiskā, vai privātā? Vai kapitālisms mainīs savu dabu, vai cilvēks mainīs savas vēlmes pēc arvien vairāk un labāk? Man grūti iedomāties, kas pēc pandēmijas varētu būtiski mainīties, tāpēc nedomāju, ka pandēmijas radītā (vai tikai tagad ieraudzītā) pozitīvā vērtību maiņa, pastāvēs tad, kad pandēmija beigsies. Negatīvās izpausmes bija, ir un būs, vienkārši pozitīvās izpausmes, kas arī bija, ir un būs, ir kritiskos brīžos izteiktākas un negatīvās – vairāk noklusinātas.

Sabiedrība ir kļuvusi līdzciegāka, izpalīdzīgāka, neskatoties uz „divi – divi” principu, kam jārada atšķirtību, sabiedrība ir kļuvusi saliedētāka.

Latvijas sabiedrība vienmēr ir bijusi līdzciegīga, izpalīdzīga un saliedēta, pat ja ārēji šķiet citādi. Visas trīs īpašības ir sabiedrībā dziļi saknēs, un izpaužas katrā brīdī, kad nepieciešams rīkoties. Ziedojumi smagi slimajiem, rūpes par kaimiņiem, atsaucība krīzes situācijās, klusā solidaritāte, nejaudājot, vai tomēr nevarētu citādi, ir tam pierādījums. Arī uzņēmumu atbalsts mediķiem (siltas pusdienas, individuālo aizsardzības līdzekļu ziedojumi un citi), ko izgaismoja plašsaziņas līdzekļi nav nekas neparasts – uzņēmumi ir ziedojuši dažādiem mērķiem arī iepriekš. Protams, pārsteidz, ka sabiedrība spēj saliedēties ar valsts vadību, kuru tā regulāri un nikni ir kritizējusi.

Tādi brīži kā koronas vīrusa laiks pierāda, cik esam viegli ievainojami, nedroši, vāji, pārbiedēti.

Korona vīruss ir atgriezis cilvēkā piesardzību, un tas nemaz nav slikti. Šķiet, nomācošākā ir sajūta, ka vīruss uzglūn no katra stūra. Un sajūta, ka dzīve var beigties pavisam negaidot. Aiziešana no dzīves vīrusa dēļ liekas lielāka netaisnība nekā aiziešana no dzīves vispār.

¹ Ilze no Bergamo: redzot, kā viņš zaudē spēju elpot, es sapratu, kā dēļ ir vērts dzīvot. TVNet, 2020. gada 28. aprīlis

Trauksme un aizdomīgums, ko rada stingrie atgādinājumi plašsaziņas līdzekļos un sabiedriskās vietās nav tikai labvēlīgi - ja par katru cilvēku, kuru ierauga, sāk domāt, vai tikai viņš nav vīrusa pārnēsātājs, tad tā jau ir megaliela problēma.

Šo viedokli vislabāk varēs izskaidrot, atspēkot vai pamatot filozofi un psihologi. Es piekrītu, ka pārmērīgai bravūrai pret bioloģisko apdraudējumu nav vietas, tomēr nevaru noliegt, ka publiskās informācijas psiholoģiskais spiediens ir nomācošs.

Bailes no nāves vai vienkārši bailes pazaudēt to, ko mīli, sekmē sabiedrības mobilizāciju vīrusa ierobežošanai.

Bailes no nāves – savas vai savu tuvāko, tiešām ir vīrusa produkts, un tās ir jaunas izjūtas. Var jautāt, vai tās būtu tik izteiktas, ja par vīrusu un tā upuriem mazāk runātu plašsaziņas līdzekļos. Vai varbūt bailes ir vēlamas, jo tās sekmē sabiedrības mobilizāciju vīrusa ierobežošanai?

Sievietes loma sabiedrībā pieaug.

Sieviete tiek redzēta kā mierinātāja, spriedzes mazinātāja, viņām ir lielāka atbildība par bērnu sekmēm attālinātajās mācībās, un vēl arī darbs, jo sievietes bieži strādā darba vietās, kur iespējams attālinātais darbs. Unikālā situācija, kad ģimenes mēnešiem ilgi atrodas mājās, droši vien rodas jauns lomu sadalījumu ikdienas darbos, un ģimene no ģimenes atšķiras.

Ļoti daudz speciālistu patlaban ir spiesti pārvērtēt savu lietderību un konkurētspēju un saprast, kurp attīstīties tālāk.

Jā, bet pārdomas ir dažādos virzienos vērstas. Tiem, kuri ir zaudējuši darbu, jo uzņēmums ir zaudējis tirgu un tāpēc atbrīvojies no liekiem strādājošiem, nav pamata sevi vainot nelietderībā vai zemā konkurētspējā. Aktieri nav kļuvuši sliktāki tāpēc, ka teātros aizliegts ielaist skatītājus. Taču netrūkst „izdomātu” darbu un pasākumu, kuros iesaistītajiem gan ir iespēja ieraudzīt savas iepriekšējās darbošanās bezjēgu, un to, cik labi bez viņiem vai tiem var iztikt. Ārkārtas situācija atklāj, ka var strādāt racionālāk, efektīvāk.

Ārkārtas situācija ļauj un liek pārvērtēt iepriekšējo privātās dzīves modeli.

No vienas puses, cilvēki atzīst, ka iepriekš pārāk maz ir rūpējušies par ģimeni, pārāk maz laika atlicinājuši bērniem. Vienmēr steiga, darbs, citas rūpes. Tagad, kad sekojot aicinājumam „palieciet mājās”, ir iespēja būt kopā, ilgstoša atrašanās ģimenē, sevišķi kopā ar bērniem, tiek atzīta par apgrūtināšu. Izrādās, būt prom ir pat labāk kā būt klāt. Vai to var skaidrot ar nepareizu attieksmi pret ģimenes vērtībām un cilvēka bioloģisko uzdevumu – radīt pilnvērtīgu nākamo paaudzi, vai arī – ar nepiepildīta pienākuma apziņu pret savu ģimeni, ko rada liegtā iespēja ar savu darbu vairot tās materiālo labklājību? Atbilde uz šo jautājumu parādīs, vai iepriekšējās privātās dzīves modeļa pārvērtēšana pēc pandēmijas liksies vajadzīga un iespējama.

Iemeslu, kāpēc mājas no komforta zonas ir kļuvušas par gandrīz vai cietumu, Ilze skaidro šādi: „Tāpēc, ka mēs vienkārši neesam gatavi visu savu laiku ziedot citiem [...]. Mēs esam pārlieku egoistiski”.

Skola ir socializēšanās daļa, kurā bērni gan mācās, gan norūdās dzīvei, saprot drošības jēgu. Izolācijai ir gluži pretējs efekts - tā pastiprina bailes.

Tam var piekrist, tomēr jāatceras, ka briesmu brīdī katra sabiedrība, kas domā par ilgtspēju, pirmos glābj bērnus, zinātniekus un kultūras ļaudis. Tās ir katras sabiedrības lielākās vērtības. Tad kā pasargāt bērnus, neatraujot viņus no sociuma. Ilze saka:

„Dažāda vecuma bērniem ir jāatrod savs izskaidrojums par to, kas notiek tā, lai šī paaudze neizaug ar neizprotamu baiļu sajūtu...” Tomēr briesmu sajūta no vecākiem neizbēgami pāriet uz bērniem. Cik ilgi tā saglabāsies, un kādas sekas tā radīs nākošajās paaudzēs?

Sabiedrības „ne-klātbūtne” rada apdraudējumu demokrātijai.

Kamēr cilvēku prātus aizņem domas – „kā dzīvot? vai pat – „kā izdzīvot?”, vara var rīkoties bez uzraudzības un kontroles. Kāda ir garantija, ka bezkontroles apstākļos pieņemtie lēmumi būs sabiedrības interesēs un vai „stingrās rokas” esamība nebūs ērta arī pēc pandēmijas?

Pandēmija un tās radītais ārkārtas stāvoklis nav joks, bet nav arī pasaules gals.

Cilvēku attieksme pret pandēmiju un tās radīto ārkārtas stāvokli ir atšķirīga. Vienkāršākais dalījums ir – pesimistiska un optimistiska. Es tam pievienotu trešo raksturojumu – racionāla. Jā, šobrīd ir neparasta situācija, ir bailes no neredzamā uzbrucēja - vīrusa, ir bažas par tuviniekiem, bet šis ir mūsu laiks, laiks, kurā ir iekritusi mūsu dzīve. Tāpēc ar patiku un atzinību vēroju centienus padarīt šo laiku interesantu un lietderīgi izmantotu. Tikai tā var pilnvērtīgi dzīvot – iemācoties lietderīgi izmantot katru mums atvēlēto dzīves brīdi.

3. Ko Baznīca var piedāvāt mūsdienu sabiedrībai krīzes laikā?

Prāvests, Rīgas dekāns, priesteris Edgars Cakuls

Romas Katoļu baznīcas Rīgas arhibīskaps metropolīts Zbigņevs Stankevičs

Baznīca ir veidojusi Eiropas kultūrtelpu, pārdzīvojot neskaitāmas krīzes un epidēmijas, vienmēr cenšoties pildīt savu misiju – kalpot cilvēkam, jo, kā teica Sv. Irenejs no Lionas: “Dieva gods ir dzīvais cilvēks!” Arī šī, mūsdienām visai neparastā situācija, pieprasa Baznīcas tiešu, netiešu, kā arī un pāri visam, garīgu iesaistīšanos. Baznīcas līdzdalība krīzes situācijas risināšanā var tikt īstenota trīs līmeņos:

1. Dažādiem talantiem apveltītu kristiešu individuāla iesaistīšanās pandēmijas izraisīto negāciju mazināšanā.

Jau kopš pašiem Baznīcas pirmsākumiem kristieši ir bijuši daļa no sabiedrības, iesaistoties visās tās norisēs. Var atrast neskaitāmus vēsturiskus piemērus, minēšu dažus, mūsdienām tuvākus. Roberts Šūmanis, viens no Eiropas Savienības pamatlicējiem, Francis Trasuns, garīdznieks un izcils politiķis Latvijas pirmās brīvvalsts laikā, izcilais zinātnieks – ķīmiķis Ivars Kalviņš, mūziķis Renārs Kaupers, un daudzi citi. Tie ir mūsu laikabiedri, kas darbojas visdažādākajās jomās, protams, ne vienmēr afišējot savu kristīgo piederību, taču neapšaubāmi spēku un iedvesmu savam darbam smelot tieši no tās.

2. Baznīcas struktūrvienības un organizācijas

Baznīca ir liela kopiena ar savu īpašo struktūru, kuras ietvaros pastāv dažādas organizācijas, gan ar tūri garīgu misiju, gan arī ar misiju kalpot sociālajā jomā. Kopš seniem laikiem klosteri ir bijuši ne tikai garīgās dzīves centri, bet arī zinātnes, tautsaimniecības, medicīnas un citu jomu virzītāji. Arī mūsdienās konkrētās personas turpina darboties sociālajā jomā, kā piemēru Latvijā varam minēt Kalkutas Māsu kopienu, kura sniedz neaizvietojamu atbalstu trūcīgākajiem un trauslākajiem mūsu sabiedrības locekļiem, kas ir īpaši svarīgi šajā krīzes periodā. Tāpat veiksmīgi sevi ir pierādījušas daudzas Baznīcas organizācijas, kurās darbojas pārsvarā laji,

organizējot un veicinot labdarības akcijas. Kā piemērus Latvijā var minēt katoļu organizāciju “Caritas” un “Diakoniju” ev. luteriskajā baznīcā.

Latvijas klostermāsu un brāļi ir izveidojuši uzklaušīšanas un garīgā atbalsta bezmaksas tālrūni „Emausas līnija”- nr. 28495847, caur kuru viņi ir gatavi sniegt garīgo un emocionālo atbalstu, atbildot uz jautājumiem savas kompetences robežās.

3. Baznīcas sniegtais garīgais stiprinājums

Trešā joma, kas, iespējams, laicīgajā vidē būtu vismazāk saprotama, toties no Baznīcas viedokļa pati svarīgākā, ir tās tīri garīgais pienesums, proti, lūgšana un garīgais atbalsts, ko tā sniedz cilvēkiem. Lūgties “par zemi un tautu” Baznīcai vienmēr ir bijis svarīgi. Baznīca aizlūdz ne tikai “par savējiem”, bet par visiem. Tai skaitā par veselību. Šībrīža situācijā parāda, ka ir gadījumi, kuros šķietami visvarenā zinātne izrādās bezspēcīga. Tāpēc ir jāpalīdz cilvēkiem paskatīties uz savu dzīvi no citas perspektīvas nekā līdz šim tas ir darīts. Reizēm ir vajadzīgs brīnums, īpaša Dieva iejaukšanās, kura var īstenoties pateicoties sirsnīgai un dziļai lūgšanai. Šajā laikā, kad daudziem kristiešiem nav iespējas piedalīties Svētajā Misē un citos kopīgos dievkalpojumos, mums ir daudzas liecības par to, ka ticīgie lūdzas savās mājās, lūdzas par visiem.

HSZN locekļu komentāri un pārdomas

Pārdomas pēc lasītā

Daija Nītiņa

Piekrītu Raitas Karnītes viedoklim, viņas rakstītais mani uzrunāja visvairāk. Piem.: “Aiziešana no dzīves vīrusa dēļ liekas lielāka netaisnība nekā aiziešana no dzīves vispār”; tas man kā riska grupas pārstāvei ir aktuāli un sāpīgi.

Kopumā sēdes tekstos izteikts daudz labu, pareizu un interesantu domu, taču reizē ir arī milzums neskaidrību un pretrunu, daudz neatbildētu jautājumu. Sajūta, ka it kā stāvi pie maisa, kur viss kas salikts iekšā, un nezini, ko tālāk darīt.

Un kas iekšā manā maisā, ja vispār tur ir kaut kas? Uzreiz gan jāteic: manu domu gaitu dziļi ir ietekmējis tas, ka vismaz krīzes sākumā tika vairākkārt apgalvots, ka Covid-19 bīstams tikai vai galvenokārt senioriem, vīruss varbūt pat speciāli radīts, lai atbrīvotos no pārāk lielā veco ļaužu sloga. Laimīgie spēka pilnie var neiespringt, var brīvi baudīt dzīvi un brīvību no vīrusa.

- ✓ Mana labākā darba vieta ir bijušas mājas, mans dzīvoklis, manas grāmatas un mans rakstāmgalds. Varbūt savā dzīvē gana esmu plosījusies, tāpēc tagad vienatne mani nedomāc. Taču ar nagiem un zobiem, ar pacietību un disciplīnu esmu gatava cīnīties par savu dzīvību. Katra slimība prasa no mums apņemšanos un upurus. Lai gan mīlu ceļot, jaunībā biju arī ļoti sabiedriska, liekas, kādu laiku varētu dzīvot pat pilnīgā vientulībā mežā vai zemnīcā (kā mežabrāļi) ar izpratni, ka tā vajag, lai sasniegtu kādu mērķi, vai, lai saglabātu dzīvību.
- ✓ Nekādā ziņā saistībā ar Covid-19 es protesta demonstrācijās (kā tas dažviet notiek ASV, Vācijā un citviet) nepiedalīšos. Neesmu pētījusi, kā reaģēja un izturējās cilvēki iepriekšējo epidēmiju, mēra laikā. Taču gada vai pāris gadu laikā viss beidzās, domājams, atkarībā no tā, cik spējš bija pretsitiens. Patīk mums tas vai nē, Ķīnas apņēmība bija efektīva un, manuprāt, arī apbrīnas vērts. Atslēga tam laikam ir senā kultūra, lietu kārtības tradīcijas. Un tagad tur jau, liekas, viss tikpat kā iegājis vecajās slīdēs.

- ✓ Nepievienojos dažādu sazvērētības teoriju piekritējiem un citiem dīvainiem (it kā cilvēka bravūras, pat cilvēka ļaunās puses iedvestajiem) uzskatiem par pandēmiju. Esmu par saprātīgu rīcību, kas nekaitē man un citiem cilvēkiem. Citiem vārdiem, ja man ceļā gadītos mīnēts lauks, es to apietu, nevis spertos pa taisno – kā būs, tā būs (kā krievu ruletē). Tāpat, ja jāpāriet ceļš, pa kuru traucas automašīnas, es apstājos, apskatos, nevis laižu pāri uz labu laimi. Jāpavēro arī, vai kāds pārprastas brīvības vai savas visspēcības pārņemtais nenesas ar ātrumu pāri par 200 km.
- ✓ Kas sevi sargā, to arī Dievs sargā. Manuprāt, pārgalvības un neprāta, resp., nāves, karoga vicināšana ir grēks (ne labais, bet ļaunais spēks cilvēkā). To, kas notiek 2020. gadā, es zināmā mērā uzskatu par Dieva / dabas / kosmosa spēku sodu, jo ir zaudētas gadsimtu gaitā izkoptās vērtības, nav cieņā ne godīgums, ne taisnīgums, ne patiesīgums. Šīs īpašības vairs nenosaka cilvēka vērtību.
- ✓ Brīvība kā galvenais mērķis, ideja un sapnis, kas reāli iespējams morāli nobriedušā cilvēku kopumā, kam raksturīga savstarpēja cieņa, atbildība par saviem vārdiem un darbiem. Diemžēl ar brīvības vārdu sevi mēģina attaisnot kā bomži, meļi un sliņķi, tā zagļi, teroristi, pedofili u. c. Un tad nu mēs izbrīnā plātām rokas un šausmināmies, sak, nu vairs nav, kur tālāk iet. Visatļautība. Tā ka brīvības vārds tiek arī melīgi un nelietīgi bruķēts.

Pārdomas

Jānis Zilgalvis

Cien. kolēģi, lasu A. Mūrnieka pārdomas: lai būtu brīvība, vispirms ir kaut kam jābūt. Ja nekā nebūtu, tad arī brīvības nebūtu. Man nav ko komentēt, laukos trūkst darba rokas!

Pārdomas un komentāri

Maija Kūle

Paldies par HSZN sēdes materiāliem un par interesantajiem ielūgtajiem viesiem. Mūrniekam paldies par kultūrvēsturiski skaidro vēstījumu, Andrejs to dara ne tikai corona vīrusa sakarā, bet allaž savā lekciju ciklā Mazajā ģildē, rakstos par kultūru, un viņa misija kā skolotājam ir jāuztver kā tāda, kas LZA ir pelnījusi vislielāko atbalstu.

Mūrniekam piemīt apgaismotāja pieeja, viņš nesarežģī, bet skaidro. Viņa izvēlēta filosofija ir tāda, kurai piekritīs daudzi, kaut gan daļa snobiskās intelektuāļu paaudzes teiks, - par vienkāršu, nemoderni. Es viņam piekrītu daudz kur, tiešām jāuzsver ģimenes fenomēns, robežu lietas, brīvība un pienākumi un paldies Andrejam, ka par to runā.

Vērtīgi, ka diskusijā ir iesaistījušies katoļu pārstāvji, allaž ar dziļu interesi izlasu, ko saka arhibīskaps Stankevičs. Arī šoreiz viņš nāk ar būtisku vēsti par Baznīcas 3 iespējām un uzdevumiem. To noteikti ir daudz vairāk, un klausoties

pāvesta runās, redzu, ka ir būtiski salīdzināt šī brīža ciešanas ar to vēsti, ko nes Kristus - ciešanas mūsu visu vārdā ar atpestīšanu. Ciešanu dziļums, vērtība, atbrīvošanās no ļaunā. Taču tā vien liekas, ka nereti publika tīksminās par savām grūtībām, ko sauc par ciešanām un valstisko apspiešanu, jo, redz, fiziskā izolēšanās siltās telpās, ar pārtiku, skatu pa logu, ar iespēju lietot gadžetus, būt virtuālā kontaktā ar ko tik vēlies, esot tik traumatiska, tik šausmīga, tik neinteresanta, tik nebrīva, tik apspiedoša, ka gandrīz izklausās - Kristum būs bijis vieglāk nekā mums, kam likts izolēties vai pašsavrupināties. Tāpēc man šoreiz nepatika kolēģa Šuvajeva uzstādījums -- situāciju salīdzināt ar koncentrācijas nometni, saskatīt tik lielu postu uzliktajos pienākumos.

Fuko ir lielisks filozofs, viņa atziņas par biovaru, panoptikumu mēdz izmantot sociālajā analīzē, tomēr man liekas, ka šoreiz tie nav līdz galam īstie vārdi, jo aicinājumi ir pārprotami. Es nesauktu notiekošo situāciju par masu, pūļa fenomenu, jo pūlim nav domas (sk. Ortega i Gaset), bet mūsdienu cilvēkiem ir bezgala daudz viedokļu, iespējas tos paust virtuālajā vidē un dīdīties nemierā un savā atšķirīgumā no citiem. Piemēram, skaistās replikas par pieskārieniem kā cilvēciski vajadzīgo eksistences formu epidemioloģiskajos apstākļos ir pārprotamas, kaut arī neliela atruna Šuvajeva tekstā tiek dota. Taču gribētos plašāku kontekstu, ko te domājis autors, savā darbā vēstot pa skāriena filozofiju un stāstu par savu 1gadīgo mazdēlu, kas visu labāk saprot par pieskārieniem. Jā, mazajiem bērniem [arī izdzīvošanas dēļ] ir stipri attīstīta ķermenisko izjūtu dimensija, taču viņos kultūra un pat vienkāršāk - civilizācijas prasības ieliek apjausmu, ka ne visu var/drīkst aizskart. Pieskāriens un nepieskaršanās ir dialektiskas puses. Brīvība un pienākums - tiem ir jāatrodas blakus, un to šajā sēdē vēstī Mūrnieks.

Visu labu, un visiem veselību!

Instinktu devalvācija

(diskusija)

Oļģerts Krastiņš

Pieņemot nozīmīgus un mazāk svarīgus lēmumus par savu dzīvi, cilvēki nevadās tikai no loģikas apsvērumiem. Ne mazāka nozīme ir instinktiem, emocijām un grūti izskaidrojamiem impulsiem. Ir instinkti, kuri radušies reizē ar pašu cilvēku, un ir pazīstami jau dzīvnieku pasaulē: dzimumu instinkts, mātes instinkts, cīņas un agresijas instinkts (vīriešiem). Un ir vēlāk radušies instinkti, kuriem dzīvnieku pasaulē maza loma: varaskāre (izņemot bara dzīvniekus, kuri medī barā), mantkārība, godkārība un vēl kādi. Gandrīz visi šie instinkti, kuri kopš senatnes kalpoja populācijas saglabāšanai, pēdējos 50-100 gados plašsaziņas līdzekļu un citu cilvēku aktivitāšu ietekmē ir izmainīti, daži līdz nepazīšanai. Manuprāt, tieši tas nopietni apdraud cilvēces, vismaz mūsu populācijas nākotni. Diskusijas apjoma dēļ turpmāk pakavēšos tikai pie viena no tiem – pie mātes instinkta.

Mātes instinkts ir plaši pazīstams jau dzīvnieku pasaulē. Ja runājam par cilvēkiem, tad agrāk tas prasīja no mātes un daļēji arī no tēva audzināt savu atvasi pieauguša cilvēka dzīvei, tāpat kā dzīvnieku pasaulē mazuļi tiek mācīti savas sugas dzīvei. Kopš cilvēki ir pārgājuši uz plašu darba dalīšanu un darbu ārpus mājokļa, nodot bērniem

tieši sava darba un iztikas līdzekļu iegūšanas pieredzi vairs nav iespējams. Tas varētu būt zināms objektīvs pamats uzskatu sajukumam par to, ko tagad mācīt bērniem. Tomēr tikai daļēji. Dzīve un darbs ģimenē, ar vairāk vai mazāk izteiktu pienākumu sadali starp mājsaimniecības locekļiem taču paliek. Bērņus varētu un, manuprāt, vajadzētu mācīt kopš mazotnes, atbilstoši vecumam *iekļauties ģimenes darbu dalīšanā* mājsaimniecībā un pildīt kādus tiem uzticētus *pienākumus*. Tomēr, cik var spriest no publikācijām, ģimeņu vairākums bērņus ar kādiem darba pienākumiem vispār neiepazīstina un pie tiem neradina. Bērņi dzīvo pilnīgā vecāku apgādībā, aprūpē, *lutināšanas un visatļautības* apstākļos. Bērņu visatļautība un viņu kaprīžu izpildīšana ir kļuvusi par normu un dažos gadījumos to vecākiem jau uzspiež ar likumu vai kādiem normatīviem. Normas pieprasa, ka bērņi ir plaši jāiepazīstina ar visādām viņu tiesībām, bet vispār jānoklusē, ka dzīvē būs arī *pienākumi*, būs jāievēro simts un vairāk likumi un noteikumi, un būs arī *sodi*. Kaut kā sodīt bērņus par nepaklausību vispār nedrīkst. Rezultātā bērņš aug un izaug pieauguša cilvēka dzīvei pilnīgi nesagatavots. Sekas parādās jau bērņībā un kļūst bīstamas pusaudža gadus. Neskaitāmi piemēri ir atrodami publikācijās un internetā. Pārpratumu novēršanai atrunāsim, ka ir jau vēl daudz ģimeņu, kur bērņus audzina daļēji “pa vecam”. Sāk iepazīstināt ar skolas uzdevumiem, ieinteresē kādos rokdarbos, ierāda, kā pamēģināt ko mākslā, mūzikā vai citā pozitīvā nodarbē. Bet ievērojamai, pieļauju, ka lielāki daļai vecāku tam nav ne laika, ne zināšanu. Un ir izplatīta pārliecība, ka tas jādara bērņu dārzam un skolai. Turpmāk neparastā rakursā aplūkošu vienu no jau vairākkārt aprakstītu noziegumu, kas ir tiešs un galējs bērņu visatļautības rezultāts.

Kad kādam no vecākiem “vadzis lūst”, viņš paķer malkas pagali, ķebli vai citu priekšmetu un sit, vairs nespējot padomāt par sekām. Rezultātā bērņš gūst smagus ievainojumus vai pat iet bojā. Cits variants: bērņu sagrābj aiz apģērba un izmet pa logu, aizmirstot, kādā stāvā dzīvo. Atkal sekas mēdz būt ļoti smagas vai traģiskas. Vainīgais tēvs vai māte uz vairākiem gadiem nonāk cietumā, un ģimene ir pagalam. Negribu aizstāvēt šādu noziegumu izdarītājus, tomēr jau esošajā tiesu praksē pastāv tāds jēdziens kā *nepieskaitāmības stāvoklis*. Izskatās, ka vismaz uz laiku tāda nozieguma izdarītājs ir nepieskaitāms ar visām no tā izrietošajām juridiskajām sekām.

Nesen internetā lasīju interesantu rakstu *par saimnieka attiecībām ar suni*. Labi audzināts suns pacietīgi izciešot, ja saimnieks to noper ar pātagu. Bet līdz saprātīgai robežai. Ja suns sāpes vairs nevar izciest un zemapziņā jūt, ka tuvojas nāve, suns ar pēdējiem izmisuma spēkiem uzbrūkot saimniekam. Tad viņš cīnās uz dzīvību un nāvi. Ja ir pietiekami liels un lēciens izdodas, saimnieks tiek notriekts zemē un kakls ir suņa zobos ... Vai iepriekšējā piemērā bērņš nav liekams saimnieka - sadista, bet tēvs vai māte suņa lomā?

Neesmu ne pedagogs, ne psihologs, nav arī tādas dzīves pieredzes, lai dotu konkrētus ieteikumus par bērņu audzināšanu. Bet par vienu esmu pārliecināts. Ja bērņu audzināšanu nevar pilnībā uzticēt vecākiem, kā tas bija vēl manā bērņībā, bet ir vajadzīga bāriņtiesu, visādu papardes ziedu un žurnālistu virsuzraudzība, tad speciālistiem ir arī jānodrošina konkrēti ieteikumi, kā pārliecināt un ja vajag, piespiest bērņus *izpildīt savus bērņa pienākumus*. Jānosaka arī atļautie sodi. Vai nav absurds, ka pat tiesā, izskatot pusaudža izdarītu smagu noziegumu, līdz zināmam vecumam “augstākais soda mērs”, ko var piespriest, ir audzinošas pārrunas?

Nobeigumā jautājums un varbūt ieteikums mūsu demogrāfiem. Latvijā viņi ir gan sirmi un grādiem un nosaukumiem bagāti, gan jauni un aktīvi. Visiem ir zināms, ka kopš 1991. gada Latvijā ir *demogrāfiskā krīze*. Tas nozīmē, ka gadu no gada mirušo

skaits pārsniedz dzimušo skaitu, un tauta izmirst. Cik man zināms, tiklab demogrāfi, kā politiķi kā vienīgo ceļu izejai no krīzes redz *materiālo*. Jānodrošina, piemaksas un visādi citādi labumi, kas ģimenēm kompensētu izdevumus, kuri saistīti ar bērnu audzināšanu. Un daudz kas jau tiek dots, ja arī ne pietiekami. Neiebilstot pret šādu rīcību, tomēr vajadzētu pārbaudīt, vai materiālais slogs ir vienīgais, kas nosaka dzīvesbiedru lēmumu pietikt ar vienu bērnu vai vispār bez tā. Vai tikpat nozīmīgs faktors atturībai no bērniem nav piesardzība, varbūt pat bailes no tām *psiholoģiskajām grūtībām un stresiem*, kas sagaida bērnu audzināšanā, ja tā jānodrošina bērnu visatļautības apstākļos? Ja šī hipotēze izrādītos pareiza, platu soli demogrāfiskās krīzes pārvarēšanā varētu spert ar ļoti maziem izdevumiem. Vajadzētu vienīgi ar dažiem saprātīgiem lēmumiem un izskaidrojumiem novērst tās *ačgārnības audzināšanā*, kuras bija aplūkotas diskusijas pamatdaļā. Tās ir vēl samērā jaunas un nav iesīkstējušas, tātad viegli novēršamas. Bērniem būtu jāklūst par gaidītu un mīlētu *palīgu* ģimenē un mājāsaimniecībā. Bet bērns nekad nedrīkst kļūt par biedu vecākiem.

Atcerēsimies, kā izpaudās mūsu tālo un ne tik tālo senču mātes instinkts un gadsimtos pārbaudīta bērnu mīlestība! *Tas nodrošināja, ka šodien mēs šeit esam*. Vai bija saprātīgi dažās desmitgadēs to tik būtiski izmainīt?

Komentāri

Baiba Rivža

Vērtīgas pārdomas, paldies kolēģiem!

Zbigņevs Stankevičs

Paldies, izlasīju ar interesi.

Sevišķi interesanta man likās Oļģerta Krastiņa domas par demogrāfisko problēmu iemesliem: "Vai tikpat nozīmīgs faktors atturībai no bērniem nav piesardzība, varbūt pat bailes no tām psiholoģiskajām grūtībām un stresiem, kas sagaida bērnu audzināšanā, ja tā jānodrošina bērnu visatļautības apstākļos? Ja šī hipotēze izrādītos pareiza, platu soli demogrāfiskās krīzes pārvarēšanā varētu spert ar ļoti maziem izdevumiem. Vajadzētu vienīgi ar dažiem saprātīgiem lēmumiem un izskaidrojumiem novērst tās *ačgārnības audzināšanā*, kuras bija aplūkotas diskusijas pamatdaļā. Tās ir vēl samērā jaunas un nav iesīkstējušas, tātad viegli novēršamas. Bērniem būtu jāklūst par gaidītu un mīlētu *palīgu* ģimenē un mājāsaimniecībā. Bet bērns nekad nedrīkst kļūt par biedu vecākiem."

Daija Nītiņa

Ir daudz interesantu domu. Par to patiess prieks.